

УДК 81'22:81'27

Л. В. Чайка, канд. філол. наук, доц.
Центру наукових досліджень
та викладання іноземних мов НАН України

ПСИХОЛІНГВІСТИКА КОНФЛІКТУ

Серед проблем, що порушуються у статті, на окрему увагу заслуговує питання психолінгвістичних конфліктогенних факторів, що орієнтовані на індивідуальну мовленнєву діяльність та її оцінку, зокрема таких, як генеративно-перцептивні механізми мовлення, вербально-когнітивні бази комунікантів, патологічні й тератологічні комунікації, включаючи онтогенетичне становлення механізмів мовленнєвої діяльності в дитини. Подібний підхід до мовознавчих аспектів породження конфліктів є актуальним та методологічно значимим для сучасної лінгвістичної науки та її комунікативної парадигми.

Ключові слова: вербальний конфлікт, лінгвоконфліктологія, тератологія, патологія, вербально-когнітивна база, психолінгвістика, породження мовлення, сприйняття мовлення.

В статті автор піднімає проблему психолінгвістических конфліктогенних факторів, орієнтованих на речеву діяльність індивіда і її оцінку, исходя из категорий генеративно-перцептивных механизмов речи, вербально-когнитивных баз коммуникантов, а также явлений патологии и тератологии, включая онтогенетическое становление механизмов порождения-восприятия речи. Данный подход к лингвистическим аспектам порождения конфликтов является актуальным и методологически значимым для современной лингвистической науки и ее коммуникативной парадигмы.

Ключевые слова: вербальный конфликт, лингвоконфликтология, тератология, патология, вербально-когнитивная база, психолингвистика, порождение речи, восприятие речи.

The article deals with the problem of psycholinguistic conflictogenic factors which are oriented to an individual speech activity and its estimation, coming from the categories of generative and perceptual speech mechanisms, verbal and cognitive bases of communicators, as well as the phenomena of pathology and teratology, including the ontogenetic formation of generative and perceptual speech mechanisms. This approach to the linguistic aspects of generating conflicts is actual and methodologically meaningful for modern linguistic science and its communicative paradigm.

Key words: verbal conflict, lingvo-conflictology, teratology, pathology, verbal and cognitive base, psycholinguistics, speech generation, speech perception.

Психолінгвістичні конфліктогенні фактори орієнтовані на мовленнєву діяльність мовної особистості у зв'язку з дією когнітивного апарату індивіда, із наголосом на значенні "ментальної функції мови, ментальної презентації висловлення в думці комунікантів" [15, с. 73–81]. У процесі своєї життєдіяльності людина спирається на власний життєвий досвід незалежно від його закріпленості в мовних одиницях і конструкціях. В онтогенезі створюється вербально-когнітивна база, яка надає особистості можливість орієнтуватися у навколишній дійсності. Тому психолінгвістичні конфліктогенні фактори повинні пов'язуватися з індивідуальним характером функціонування механізмів породження-

сприйняття мовлення, або ж із такими комунікаціями, в яких один із партнерів за тих чи інших причин володіє цими механізмами не повністю. Згрупувати психолінгвістичні конфліктогенні фактори можна таким чином.

1. Вербальний конфлікт і генеративно-перцептивні механізми мовлення. Обумовленість вербального конфлікту онтогенетичними чинниками формування мовної особистості (соціально-психологічним середовищем, етнокультурними та релігійними особливостями, освітою, біофізіологічними факторами тощо) свідчить, щонайменше, про індивідуальний характер механізмів породження та сприйняття мовлення. "Індивідуальна "мова" – це соціально та біологічно обумовлена система знакових психічних конфігурацій, використовуваних індивідом і для мислення, і для спілкування", – відзначає М. Д. Андреев [1, с. 21]. Пов'язуючи індивідуальну мову з особливостями темпераменту особистості, І. К. Білодід давно виділив за параметром мовленнєвої активності два основних типи інтенсивності породження мовлення: сильний, урівноважений, характеризований активним володінням мовою – і слабкий, інертний, гальмівний, пасивний у мовленні [8, с. 94]. Ці типи вважаються психіатрично нормальними, на відміну від різноманітних психологічних станів, обумовлених афатичними чи іншими хворобливими порушеннями (тобто, соматичними й психофізіологічними девіаціями механізмів породження та сприйняття мовлення).

Послання в одному комунікативному акті мінімально двох опозитивних партнерів із різними типами інтенсивності породження мовлення здатне призводити до вербальних конфліктів, причому самі вони можуть мати й оцінний характер. О. П. Сумароков ще у ХVІІІ ст. відзначав (будучи сам мовцем інертного типу): *"Многоречие свойственно человеческому скудоумию. Все те речи и письма, в которых больше слов, нежели мыслей, показывают человека тупова. Быстрота разума, слов берет по размеру мыслей, и не имеет в словах ни излишества, ни недостатка. Сие толкование, сколько до разговоров, столько и до письменных сочинений касается"* [19, с. 370]. Таким чином, асиметрія рівня й інтенсивності породження й сприйняття мовлення у мовця та слухача здатна призводити до розладів акту спілкування. Слід зазначити, що іноді конфліктогенність такої асиметрії переборюється шляхом пристосування до побудови й інтенсивності мовлення співрозмовника, аж до повної тератології, наприклад: *"GOD IS DEAD!!!!!! ALL MUST DYE!!!!!!!"* – *"Усі повинні... фарбувати?"*. У цілому ж породження вербального конфлікту, пов'язаного з асиметрією генеративних та перцептивних

можливостей мовця та слухача, переборюється обопільною зацікавленістю комунікантів у результативному спілкуванні, обумовленому спільною діяльністю.

2. Вербальний конфлікт і вербально-когнітивні бази комунікантів. Основною гіпотетичною передумовою сучасної когнітивної лінгвістики є теза про існування в індивіда онтогенетично та емпірично складеної системи мовленнєво-мисленнєвих гештальтів, які відбивають об'єкти й процеси реальної дійсності у їх взаємозв'язках. Залежно від типу генеративно-перцептивної діяльності індивіда, ці гештальти можуть, згідно з П. Н. Джонсон-Лейрдом, поставати в різних ментальних репрезентаціях – у вигляді образів (у яких ментально репрезентуються об'єкти дійсності), пропозицій (співвідносних з одиницями, конструкціями або загальними властивостями природної мови), ментальних моделей (що є структурними корелятами хронотопічно освоєних фрагментів реальності) [25]. Тому розглядувані вербальні конфлікти пов'язані з розбіжностями у домінантних типах ментальної репрезентації комунікантів. У такому сенсі важливу дослідницьку роль відіграла гіпотеза Е. Сепіра – Б. Лі Уорфа, згідно з якою носії певних мов членують картину світу відповідно до внутрішньої (семантичної та граматичної) структури своїх мовних систем. Пропонуємо у зв'язку з цим згадати новелу Х. Л. Борхеса "Гльон, Укбар, Orbis Tertius" [10], у якій описується планета, створена силою людської уяви, Гльон, на якій різко розрізняються мови північної та південної півкулі. Так, у південних мовах немає іменників, а присутні тільки дієслова з афіксами адвербіального значення, і фраза "Місяць піднявся над рікою" буде перекладатися словом за словом як "Уверх над постійним текти залунявіло". Північні ж мови первинною клітиною мають не дієслово, а односкладовий прикметник, іменник же утворюється накопиченням прикметників: не кажуть "місяць", а – "повітряно-світле на темно-круглому", або "ніжно-помаранчеве" замість "небо".

Проте, якнайчастіше чинником таких вербальних конфліктів стає елементарна неосвіченість комунікантів. Перекладач, описуючи канадським нафтовикам російську природу, вживає лексику *hedgehog* "їжак", яка чомусь викликає в них асоціації *Alfred Joseph Hitchcock*, далі йдеться про дикобраза "*porcupine*", інші комуніканти знову згадують Хічкока як американського письменника, що також не сприяє уявленню про наявність у них хоча б елементарних культурних знань. Перекладач описує їжачка як маленьку тварину з голками на спині, і знову виникає *porcupine*, і навіть малюнок не допомагає з'ясувати, хто ж такий *hedgehog* насправді. У фіналі з'являється ще

один комунікант і, заявляючи, що йому соромно за своїх колег, описує їжака таким чином: *"Мне стыдно за вас, парни! Ежи, это – животные, которые водятся в Европе. Живут они под землей, и имеют блестящий чёрный мех!"*, тобто врешті - решт їжак стає кротом, а справжній образ **hedgehog** так і залишається нез'ясованим.

Вербально-когнітивні бази комунікантів тісно пов'язані з попереднім досвідом останніх, а тому розбіжність у досвіді, вербалізована у акті спілкування, є також конфліктогенною – переважно це конфлікти розуміння-непорозуміння, наприклад:

"Коли мій чоловік Марк привіз свій старенький пікап до страхового агента для попередньої оцінки, оглядати машину прислали молоденьку дівчину. Коли вона запитала: "Дата випуску та модель автомобіля?" – Марк відповів: "Це форд 65 року," – і додав, немов би вибачаючись, – "стародавня копалина". Інша співробітниця ввела дані огляду до комп'ютера і насутилася. "Містер Еванс, – сказала вона. – Я вже давно займаюся страхуванням автомобілів, але ніколи не чула про таку модель: Форд – стародавня копалина!" (Рідерз Дайджест).

Інша ситуація наявно демонструє, що розбіжності вербально-когнітивних баз спричиняють вербальний конфлікт типу розуміння / нерозуміння:

The local sheriff was looking for a deputy, so a blonde went in to try out for the job.

"Okay, honey," the sheriff drawled, "What is 1 and 1?" "Eleven," she replied. The sheriff thought to himself, "That's not what I meant, but she's right." Then the sheriff asked, "What two days of the week start with the letter "T"?"

"Today and Tomorrow," she replied.

He was again surprised that the blonde supplied a correct answer that he had never thought of himself. "Now, listen carefully, who killed Abraham Lincoln?" , asked the sheriff.

The blonde looked a little surprised herself, then thought really hard for a minute and finally admitted, "I don't know."

The sheriff replied, "Well, why don't you go on and work on that one for a while?"

*So, the blonde wandered over to the beauty **parlor**, where her buds were waiting to hear the results of the interview.*

*The blonde was overjoyed. "It went great! First day on the job and I'm already working on a **murder case!**"*

Причому, якщо відповідь адресата *"Today and Tomorrow"* може свідчити про певну нестандартність мислення, то сприйняття питання з історичної тематики *"Now, listen carefully, who killed Abraham Lincoln?"*

як актуальної пропозиції взяти до розгляду сьогоденну слідчу справу про вбивство є показником дурості, що особливо підкреслюється й жанром наведеної оповідки (*short story about a blonde*). Подібний вербальний конфлікт близький до тератологічних комунікацій.

З іншого боку, найближчий спільний досвід комунікантів дозволяє їм розуміти один одного й без слів: *The more familiar two people become, the more the language they speak together departs from that of the ordinary, dictionary-defined discourse. Familiarity creates a new language, an in-house language of intimacy that carries reference to the story the two lovers are weaving together and that cannot be readily understood by others* 'Чим ближче стають люди, тим більше їхня спільна мова стає відмінною від звичайної, визначеної словником лексики. Близькість створює нову мову – внутрішню мову інтимності, що несе в собі сплетену в єдине ціле історію двох коханців, що не завжди можуть зрозуміти інші' (A. de Botton) Тобто, мовчання у даному разі можна розглядати як "нульовий мовленнєвий акт" [9], у якому наявні компоненти іллокуції та перлокуції (оскільки комунікація відбулась і взаєморозуміння досягнуто), але відсутній етап локуції, тобто вимовляння, вербалізації висловлення.

Нарешті, неповнота вербально-когнітивної бази може викликати внутрішній конфлікт особистості, певний лексичний дискомфорт, про що свого часу зауважував В. Катаєв: *"Я заметил, что человека втрое больше мучает вид предмета, если он не знает его названия. Давать имя окружающим вещам – быть может, это одно и отличает человека от другого существа. Но у меня нет слов, чтобы назвать миллионы существ, понятий, вещей, окружающих меня. Это мучит"* [12].

Таким чином, розбіжності вербально-когнітивних баз комунікантів є важливим конфліктогенним фактором психолінгвістичного характеру, оскільки не надають можливості активізувати спільний досвід, викликати подібні асоціації та досягнути взаєморозуміння як основної комунікативної мети спілкування. Це відзначено й І. Небеской: *"Співвідношення між наміром продуکتора й інтерпретацією реципієнта виникає у тому випадку, якщо активізуються компатибільні частини їх вербально-когнітивних баз і коли в обох комунікантів утворюються подібні (або, принаймні, несуперечливі) інференції й подібні асоціативні зв'язки з подальшими інформаціями"* [15, с. 77]. Тому для породження вербального конфлікту важливими є розбіжності асоціативного плану, різні типи ментальної репрезентації (образи, пропозиції, гештальти) дійсності для адресата й адресанта, а також різне прогнозування ними подальшого перебігу комунікативного акту.

3. Вербальний конфлікт у патологічних та тератологічних комунікаціях. Породження вербальних конфліктів може пов'язуватися з таким спілкуванням, у яких хоча б один із комунікантів не повністю володіє механізмами породження-сприйняття мовлення. Це – різного типу патології (афазії – психофізіологічні розлади; заїкуватість, гаркавість, шепелявість; розлади соматичного характеру – "заяча губа", "вовчий язик" тощо) або тератології (міжмовні – якщо один із комунікантів є, припустимо, іноземцем, який не дуже добре володіє мовною системою коду акту спілкування; онтогенетичні – у випадку, коли один із комунікантів – дитина, тобто мовна особистість, що перебуває у процесі становлення та розвитку).

Патологічні комунікації фундаментально описані з нейролінгвістичних позицій [2; 11; 13; 14; 21; 22]. Нерозуміння й недорозуміння пов'язане у даному випадку з неприпустимими за нормами мовної системи конструктивними побудовами. Наприклад, у мовленні шизофреніків (у переказі прочитаного тексту) відсутній антецедент особового займенника на початку викладу: *"Вони розшукали лігво вовка"*; або відсутній антецедент у зворотного займенника: *"Ця машина, взагалі, пропонувала шукати собі супутника"*; або перевищується припустима віддаленість антецедента від замісника: *"Вони жили в Сінга у саду. Усі спостереження за ними показали, що розумовий розвиток їх великий. Вовк Амала був прив'язаний до нього"* тощо.

Хворий на моторну афазію, нормально вимовляючи окремі слова, не може сполучити їх у реченні, розмовляючи ніби "телеграфним стилем". Т. В. Ахутіна наводить приклад переказу такого хворого за картиною Ф. Решетникова "Знову двійка": *"Мальчик... мама... Мальчик принес двійку... Ну... брат...ну, велосипед... а сестра пише... ну... ну... все..."* [3, с. 132]. Як бачимо, при загальному розумінні смислу картини хворий не може передати її зміст повно й розгорнено, що, без сумнівів, утруднює спілкування. "Значну частину розповіді складають рядопокладені іменники. Використовувані граматичні конструкції прості й усталені в минулому досвіді" [3, с. 132]. Природно, що в патологічних комунікаціях досягнення інтенцій мовця потребує щонайменше більших зусиль.

Р. Якобсон наводить мовлення пацієнта – афатика з приводу продемонстрованого останньому малюнка компаса *"Yes, it's a ... I know what it belongs to, but I cannot recall the technical expression... Yes direction... to show direction ... a magnet points to the north"* "Так, це... я знаю, чого це стосується, але не можу згадати спеціального виразу... Так... напрям... показувати напрям... магніт показує на північ" [26, с. 104].

Неякісна комунікація за зразком афатичної спостерігається сьогодні під час спілкування представників різних мовних спільнот, для яких англійська не є рідною мовою. Клод Пірон називає такий тип мовленнєвої інтеракції соціальною афазією [16]. Спільними рисами між стандартною та соціальною афазіями є 1) постійний пошук необхідного слова та використання жестикуляції для його заміни; 2) відмова комунікантів від своїх комунікативних намірів через нестачу слів, односкладові відповіді "Yes" або "No" на тлі розчарування власною мовною компетенцією; 3) нечіткість, повільність, хибність вимови, наприклад, англійського /th/ або групи приголосних наприкінці слова (*first, asks, acts, posts* тощо), зміщення фонемних опозицій (*stin* замість *still*, *berry* замість *very*, *accent* замість *accsept*, *caught* замість *coat*). Усе це призводить до неправильного розуміння сказаного. Описана Баррі Ньюеном комунікація між директором *Daihatsu-Auto* у праязному філіалі фірми та його чеськими співробітниками, де на всіх етапах мовленнєвої інтеракції вони зі значними утрудненнями розуміють одне одного, [27] добре ілюструє подібну ситуацію вербального конфлікту.

Одним із різновидів вербального конфлікту, пов'язаного з афатичними порушеннями, є конфлікт, який виникає через недотримання принципу "магічного числа Дж. Міллера", тобто, нерозуміння або утруднене розуміння, викликане сумбурним або надмірно педантичним, скрупульозним нагромадженням слів, словосполучень, речень, складних конструкцій. Сліди такого вербального конфлікту віднайшов Р. Якобсон у творчості російського письменника Г. Успенського й навів зразок його індивідуально-авторської стилістики [23, с. 131]. Рядопокладеність різних об'єктів, вербальна фіксована, не дає реципієнту тексту визначитися з тим, що ж має в даному уривку головне, а що другорядне значення, тобто, порушується ядро-периферійний характер селективного сприйняття: читач повинен або сприйняти все (що дуже важко), або не сприйняти нічого. Так, пересічна інформативна фраза *I made tea* перетворюється на деталізований опис самої процедури заварювання чаю [24]: *Yawning, and smearing my eyes with my fingers, I walked bleary eyed into the kitchen and filled the kettle with fresh water from the tap, checking with my hands to make sure it was cold enough (The best tea comes from the coldest water). I glanced outside for a minute at the city mist. I could almost taste the grey. I plugged the kettle in and switched it on. As the kettle began to hiss, I looked for biscuits. Anything above loose crumbs would do. Thankfully I found some fusty digestives. For some reason, biscuits are always nicer when they've gone a bit dry and stale. I took the milk out of the*

fridge and poured some into a cup that I'd left out from having used earlier. The kettle began grumbling fiercely so I took it from the cord, threw a teabag into my cup and poured boiling water onto it. I watched brown swirls rise up through the muted white of milky water. A few minutes passed. I removed and squeezed the teabag, then flicked it into the bin. I picked up my mug and left the kitchen with a nice, hot cup of strong tea.

Художнім аналогом подібного перенасиченого "повного" тексту є, наприклад, віршик *The House That Jack Built*, написаний Джуді Гамільтон, у якому під час уведення нового топіку здійснюється пряме текстове посилання на попередні інформації.

Розглянемо тератологічні комунікації. Вони виникають у тому випадку, коли один із комунікантів не повністю володіє нормами коду комунікативного акту (дитина або іноземець). Так, досліджуючи питання технічного перекладу, О. Л. Пумпянський помітив таку закономірність: "Чим більше в "спеціаліста" знань, тим грубіше його помилки під час перекладу, якщо він погано володіє іноземною мовою й судить про зміст оригіналу лише за значеннями відомих йому термінів. "Спеціаліст", який володіє тільки цими термінами, не може перекласти жодної нової думки, що міститься в оригіналі, він може скомпонувати з них лише думки, які йому вже відомі" [17, с. 307]. Це – без сумніву, приклад вербального конфлікту тератологічного характеру. У теорії перекладу розроблено й методику уникнення цього феномену – так звана "техніка зворотного читання" [5; 18], коли читач, дійшовши в ході читання тексту до певної словоформи, переконується, "що подальший розвиток обраного ним фразового стереотипу неможливий, і потрібно повернутися на початок речення, щоб прочитати його з іншим синтаксичним членуванням" [18, с. 176]. Тератологічний вербальний конфлікт у такому випадку пов'язаний із недостатнім володінням певною мовою і є явищем, вдало названим В. П. Беляєвим "лінгвістичним шоком" [4], наприклад, випадок з групою англійських туристів у дендрарії, коли на запитання екскурсанта "Що це за дерево?" екскурсовод через перекладача відповідає "Самуит", що викликає наступне запитання "Excuse me. What kind of shit?".

Граничний випадок тератологічного вербального конфлікту, де порушуються норми смислогенеративної поведінки, спостерігаємо у прикладі: *A blonde gets on an airplane and sits down in the first class section. The stewardess tells her she must move to coach because she doesn't have a first class ticket. The blonde replies, "I'm blonde, I'm smart and I have a good job and I'm staying in first class until we reach Jamaica."*

The stewardess gets the head stewardess who asks the woman to leave and she says "I'm blonde, I'm smart, I have a good job and I'm staying in first class until we reach Jamaica."

The attendants don't know what to do because they have to get the rest of the passengers seated to take off, so they get the copilot. The copilot goes up to the blonde and whispers in her ear. She immediately gets up and goes to her seat in the coach section. The head stewardess asks the copilot what he said to get her to move.

The copilot replies, "I told her that the front half of the airplane wasn't going to Jamaica".

Інші різновиди тератологічного вербального конфлікту пов'язані з онтогенетичним становленням механізмів мовленнєвої діяльності в дитини. Тут досить багато варіантів – це й помилкова вимова, і хибне слововживання, і неправильна побудова синтаксичних конструкцій, а також своєрідне референтне співвіднесення слів.

Цікавою особливістю психології дитини є настійна потреба власноруч прономінувати пізнану ним нову реалію чи проартикулювати почуту ним нову мовну одиницю, необхідність самостійного включення нововзаного слова до конкретного ситуативного контексту. На цьому надалі базується її знання "вживання слова" на відміну від "знання асоціації". Дитині важливо самостійно провести новопізнане слово за всім ланцюжком механізму породження мовлення: від когнітивних структур через внутрішнє мовлення до фонетичної вимови: "Мовленнєва поведінка дітей характеризується тенденцією до спроб заміни актуалізованого позиційного аспекту ролі на статусний, який дозволяє встановити сприятливе для них симетричне рольове співвідношення, уможливило володіння вищим комунікативним статусом і здійснення мовленнєвого впливу на батьків" [20, с. 12]: *"How dare you, sir, mention that person's name before miss Swartz to-day in my drawing-room? I ask you, how dare you do it?" - "Stop, sir," says George, "don't say 'dare', sir. 'Dare' isn't a word to be used to a Captain in the British Army."* (W. Thackeray).

Саме цей аспект дитячого мовлення найчастіше виявляється конфліктогенним: "добираючи" надворі або на перерві у школі різної стилістичної забарвленості та функціональної сфери мовлення слова, маленький індивід природним чином (оскільки цього потребує його вікова соціопсихічна конституція) прагне продемонструвати збільшення свого вокабуляра у звичайних умовах (сім'я, гості, шкільний урок, логопедичне заняття тощо), що нерідко спричиняє звернення до конфліктних способів спілкування – від суворої догани

або зауваження з боку осіб, які мають, за Е. Берном, соціально-рольовий статус "Батьки" або "Дорослі" [6; 7], до способів прикладання сил по певних "м'яких місцях".

Вікові зміни нейрофізіологічних механізмів функціонування мозку призводять до втрати уявлення про комунікативну та практичну мету або взагалі тему спілкування (наприклад, у випадку склеротичних порушень): *An 80 year old couple was having problems remembering things, so they decided to go to their doctor to get checked out to make sure nothing was wrong with them. When they arrived at the doctor's, they explained to the doctor about the problems they were having with their memory. After checking the couple out, the doctor tells them that they were physically okay but might want to start writing things down and make notes to help them remember things. The couple thanked the doctor and left. Later that night while watching TV, the old man got up from his chair and his wife asked, "Where are you going?" He replied, "To the kitchen." She asks, "Will you get me a bowl of ice cream?" He replies, "Sure". She then asked him, "Don't you think you should write it down so you can remember it?" He said, "No, I can remember that." She then said, "Well I also would like some strawberries on top. You had better write that down cause I know you'll forget that." He said, "I can remember that, you want a bowl of ice cream with strawberries." She replied, "Well, I also would like whipped cream on top. I know you will forget that so you'd better write it down." With irritation in his voice, he said, "I don't need to write that down I can remember that." He then fumed into the kitchen. After about 20 minutes he returned from the kitchen and handed her a plate of bacon and eggs. She stared at the plate for a moment and said, "You forgot my toast."*

Таким чином, ми розглянули психолінгвістичні чинники породження вербальних конфліктів (принаймні, деякі з них). У своєму описі ми орієнтувалися на домінують сьогодні в соціальній психології мотиваційну теорію конфлікту. Слід думати, що необхідна не лише подальша їх калькуляція, а й розгляд виявлених конфліктогенних факторів з інших методологічних позицій – у цьому випадку теоретичною базою розгляду стала б когнітивна теорія конфлікту, тим більше, що це відповідає сучасним інтересам теоретичної лінгвістики та перебуває в руслі пошуків суміжних гуманітарних дисциплін.

Література

1. Андреев Н. Д. О понятиях речевого акта, речи, речевой вероятности языка / Н. Д. Андреев, Л. Р. Зиндер // Вопросы языкознания. – 1963. – № 3. – С. 15–21.
2. Ахутина (Рябова) Т. В. Нейролингвистический анализ динамической афазии. (К вопросу о механизмах построения связного грамматически оформленного высказывания) / Т. В. Ахутина (Рябова). – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1975. – 143 с.
3. Ахутина Т. В. Порождение речи: нейролингвистический анализ синтаксиса / Т. В. Ахутина. – М.: Изд. МГУ, 1989. – 215 с.
4. Белянин В. П. Лингвистический шок [Электронный ресурс] / В. П. Белянин // *Rusistica Espanola*. Научный журнал по проблемам русского языка. – Мадрид, 1995. – № 5. – Режим доступа : http://www.textology.ru/belyanin/bel_shok.html.
5. Берман И. М. Фразовые стереотипы и обучение чтению текстов / И. М. Берман, Н. Л. Белоцерковская // Вопросы психолингвистики и преподавание русского языка как иностранного / [под ред. А. А. Леонтьева и Т. В. Рябовой]. – М.: Изд. МГУ, 1971. – С. 178–195.
6. Берн Э. Игры, в которые играют люди. Психология человеческих взаимоотношений / Э. Берн; Пер. с англ. А. А. Грузберга; терминологическая правка В. Данченко. – К.: PSYLIB, 2004. – 400 с.
7. Берн Э. Люди, которые играют в игры. Психология человеческой судьбы / Э. Берн; пер. с англ. А. А. Грузберга; терминологическая правка В. Данченко. – К.: PSYLIB, 2004. – 247 с.
8. Білодід І. К. Психологічні основи індивідуального мовлення / І. К. Білодід // Філософські питання мовознавства. – К.: Наукова думка, 1972. – С. 91–111.
9. Богданов К. А. Очерки по антропологии молчания. *Nomo Tacens* / К. А. Богданов. – СПб: РХГИ, 1997. – 352 с.
10. Борхес Х. Л. Проза разных лет. – М.: Радуга, 1984. – (Серия "Мастера современной прозы").
11. Иванов Вяч. Вс. Нейролингвистика / Вяч. Вс. Иванов // Биологические и кибернетические аспекты речевой деятельности. / Сб. обзоров АН СССР. – М.: ИНИОН, 1985. – С. 26–71.
12. Имя // МАС. – Т. 1.
13. Лурия А. Р. Проблемы и факты нейролингвистики / А. Р. Лурия // Теория речевой деятельности: Проблемы психолингвистики. – М.: Наука, 1968. – С. 14–36.
14. Лурия А. Р. Основные проблемы нейролингвистики / А. Р. Лурия. – М.: Книжный дом – Либроком, 2009. – 256 с.
15. Небеска І. До питання про соціальні та психічні фактори мовленнєвої діяльності / Іва Небеска // Функціонування і розвиток сучасних слов'янських мов. – К.: Наукова думка, 1991. – С. 73–81.
16. Пирон К. Весь мир страдает афазией? [Электронный ресурс] / К. Пирон. Лекция (с незначительными изменениями), прочитанная во время

Международной весенней недели в Бонне 3-го апреля 2007-го года, и во время Дня SES в Женеве 28-го того же месяца и года. – Режим доступа: <http://mi.anihost.ru/piron.htm>.

17. *Пумпянский А. Л.* Введение в практику перевода научной и технической литературы на английский язык / А. Л. Пумпянский. – М.: Наука, 1981. – 344 с.

18. *Синев Р. Г.* К проблеме восприятия учащимися грамматической информации немецкого научного текста / Р. Г. Синев // Общественно-политический текст как предмет обучения иностранным языкам. – М.: Наука, 1987. – С. 168–181.

19. *Сумароков А. П.* Письмо об остроумном слове // Полное собрание сочинений / А. П. Сумароков. – М.: Изд. Н. Новикова, 1781 – 1782. – Т. VI. – С. 370.

20. *Фадеева О. В.* Стратегії й тактики конфліктного дискурсу (на матеріалі сучасної англійської мови): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец.: 10.02.04: германські мови / О. В. Фадеева. – К.: КНЛУ, 2000. – 18 с.

21. *Хомская Е. Д.* Нейропсихология / Е. Д. Хомская. – 4-е издание. – СПб.: Питер, 2005. – 496 с. – (Серия "Классический университетский учебник").

22. *Цветкова Л. С.* Методика оценки речи при афазии [Текст] / Л. С. Цветкова, Т. В. Ахутина, Н. М. Пылаева. – М.: Изд-во МГУ, 1981. – 67 с. – (Приложение (Альбом) 34 с.).

23. *Якобсон Р.* Два аспекта языка и два типа афатических нарушений / Р. Якобсон // Теория метафоры. – М.: Прогресс, 1980. – С. 111–131.

24. *Davis J.* I made tea: Telescopic Text // Режим доступа: <http://www.telescopictext.com/>

25. *Johnson-Laird P. N.* Mental Models: Towards a Cognitive Science of Language, Inference, and Consciousness / P. N. Johnson-Laird. – Cambridge: Cambridge University Press; Cambridge, MA: Harvard University Press. 1983. – 212 p.

26. *Lotmar F.* Zur Pathophysiologie der erschwerten Wortfindung bei Aphasischen // Schweiz. Archiv für Neurologie und Psychiatrie". – XXXV. – 1933. – S. 104.

27. *Newman B.* World Speaks English, Often None Too Well; Results Are Tragicomic / B. Newman // The Wall Street Journal. – Vol. LXXXVI. – № 110. – 22.03.1995.

References

1. *Andreev N. D.* O ponyatiyakh rechevogo akta, rechi, rechevoyj veroyatnosti yazyka [Tekst] / N. D. Andreev, L. R. Zinder // Voprosy yazykoznanija. – 1963. – № 3. – S. 15–21.

2. *Akhutina (Ryabova) T. V.* Neyjrolingvističeskijj analiz dinamicheskoj afazii. (K voprosu o mekhanizmax postroeniya svyaznogo grammatičeskijj ofornlennogo vyskazyvaniya) [Tekst] / T. V. Akhutina (Ryabova). – М.: Izd-vo Mosk. un-ta, 1975. – 143 s.

3. *Akhutina T. V.* Porozhdenie rechi : neyrolingvisticheskij analiz sintaksisa [Tekst] / T. V. Akhutina. – M. : Izd. MGU, 1989. – 215 s.
4. *Belyanin V. P.* Lingvisticheskijy shok [Elektronnyy resurs] / V. P. Belyanin // *Rusistica Espanola. Nauchnyy zhurnal po problemam russkogo yazyka.* – Madrid, 1995. – № 5. – Rezhim dostupa : http://www.textology.ru/http://www.textology.ru/belyanin/bel_shok.html.
5. *Berman I. M.* Frazovye stereotipy i obuchenie chteniyu tekstov [Tekst] / I. M. Berman, N. L. Belocerkovskaya // *Voprosy psikholingvistiki i prepodavanie russkogo yazyka kak inostrannogo* / [pod red. A. A. Leontjeva i T. V. Ryabovoj]. – M. : Izd. MGU, 1971. – S. 178–195.
6. *Bern E.* Iгры, v kotorye igrayut lyudi. Psikhologiya chelovecheskikh vzaimootnosheniy [Tekst] / E. Bern ; Per. s angl. A. A. Gruzberga; terminologicheskaya pravka V. Danchenko. – K. : PSYLIB, 2004. – 400 s.
7. *Bern E.* Lyudi, kotorye igrayut v igrы. Psikhologiya chelovecheskoj sudby [Tekst] / E. Bern ; per. s angl. A. A. Gruzberga; terminologicheskaya pravka V. Danchenko. – K. : PSYLIB, 2004. – 247 s.
8. *Bilodid I. K.* Psikhologichni osnovi individualjnogo movlennya [Tekst] / I. K. Bilodid // *Filosofski pitannya movoznavstva.* – K. : Naukova dumka, 1972. – S. 91–111.
9. *Bogdanov K. A.* Ocherki po antropologii molchaniya. Homo Tacens [Tekst] / K. A. Bogdanov. – Spb. : RKhGI, 1997. – 352 s.
10. *Borkhes Kh. L.* Proza raznykh let. – M. : Raduga, 1984. – (Seriya "Mastera sovremennoj prozy").
11. *Ivanov Vyach. Vs.* Neyrolingvistika [Tekst] / Vyach. Vs. Ivanov // *Biologicheskie i kiberneticheskie aspekty rechevoj deyatel'nosti* / Sb. obzorov AN SSSR. – M. : INION, 1985. – S. 26–71.
12. *Imya* // MAS. – T. 1.
13. *Luriya A. R.* Problemy i fakty neyrolingvistiki [Tekst] / A. R. Luriya // *Teoriya rechevoj deyatel'nosti : Problemy psikholingvistiki.* – M. : Nauka, 1968. – S. 14–36.
14. *Luriya A. R.* Osnovnye problemy neyrolingvistiki [Tekst] / A. R. Luriya. – M. : Knizhnyy dom –Librokom, 2009. – 256 s.
15. *Nebeska I.* Do pitannya pro socialjni ta psikhichni faktori movlennevoi diyal'nosti [Tekst] / Iva Nebeska // *Funkcionuvannya i rozvitok suchasnikh slov'yansjkikh mov.* – K. : Naukova dumka, 1991. – S. 73–81.
16. *Piron K.* Vesj mir stradaet afaziej? [Elektronnyy resurs] / K. Piron. Lekciya (s neznachitel'nymi izmeneniyami), pročitannaya vo vremya Mezhdunarodnoy vesenney nedeli v Bonne 3-go aprelya 2007-go goda, i vo vremya Dnya SES v Zheneve 28-go togo zhe mesyaca i goda. – Rezhim dostupa : <http://mi.anihost.ru/piron.htm>.
17. *Pumpyanskij A. L.* Vvedenie v praktiku perevoda nauchnoj i tehniczeskoj literatury na anglijskijy yazyk [Tekst] / A. L. Pumpyanskij. – M. : Nauka, 1981. – 344 s.
18. *Sinev R. G.* K probleme vospriyatiya uchathimisyа grammaticzeskoj informacii nemeckego nauchnogo teksta [Tekst] / R. G. Sinev // *Obtshestvenno-*

politicheskij tekst kak predmet obucheniya inostrannym yazykam. – M. : Nauka, 1987. – S. 168–181.

19. *Sumarokov A. P.* Pisjmo ob ostroumnom slove // Polnoe sobranie sochinenij [Tekst] / A. P. Sumarokov. – M. : Izd. N. Novikova, 1781–1782. – T. VI. – S. 370.

20. *Fadeeva O. V.* Strategii j taktiki konfliktnogo diskursu (na materialii suchasnoi anglijskoi movy) [Tekst] : avtoref. dis. na zdotuttya nauk. stupenya kand. filol. nauk : spec. : 10.02.04 : germansjki movy / O. V. Fadeeva. – K. : KNLU, 2000. – 18 s.

21. *Khomszkaya E. D.* Neyropsikhologiya [Tekst] / E. D. Khomszkaya. – 4-e izdanie. – SPb. : Piter, 2005. – 496 s. – (Seriya "Klassicheskij universitetskij uchebnik).

22. *Cvetkova L. S.* Metodika ocenki rechi pri afazii [Tekst] / L. S. Cvetkova, T. V. Akhutina, N. M. Pylaeva. – M. : Izd-vo MGU, 1981. – 67 s. – (Prilozhenie (Aljbom) 34 s.).

23. *Yakobson R.* Dva aspekta yazyka i dva tipa afaticheskikh narushenij [Tekst] / R. Yakobson // Teoriya metafory. – M. : Progress, 1980. – S. 111–131.

24. *Davis J.* I made tee: Telescopic Text // Rezhim dostupu: <http://www.telescopictext.com/>

25. *Johnson-Laird P. N.* Mental Models : Towards a Cognitive Science of Language, Inference, and Consciousness [Text] / P. N. Johnson-Laird. – Cambridge : Cambridge University Press; Cambridge, MA : Harvard University Press. 1983. – 212 p.

26. *Lotmar F.* Zur Pathophysiologie der erschwerten Wortfindung bei Aphasischen // Schweiz. Archiv fir Neurologie und Psychiatrie. – XXXV. – 1933. – S. 104.

27. *Newman B.* World Speaks English, Often None Too Well; Results Are Tragicomic [Text] / B. Newman // The Wall Street Journal. – Vol. LXXVI. – № 110. – 22.03.1995.